

Patriarki, Politik Malaysia dan Pilihan Raya Umum

Patriarchy, Malaysian Politics and General Election

Sharifah Syahirah S. Shikh*

Abstrak

Artikel ini bertujuan untuk menganalisis situasi wanita sebagai pemimpin dan calon dalam politik Malaysia terutamanya ketika Pilihan Raya Umum ke-14 (PRU-14). Patriarki telah dipilih sebagai konsep analisis untuk meninjau sejauh mana amalan ini telah memberi kesan kepada wanita yang ingin bergiat secara aktif sebagai pemimpin dan wakil rakyat dalam politik Malaysia. Patriarki ini sering kali menjadi faktor pengukuhan hegemoni maskuliniti iaitu pemikiran, amalan dan sistem yang mengagungkan kaum lelaki secara berlebihan. Setakat ini, Malaysia mencatatkan ranking dunia yang mengecewakan bagi jumlah pemimpin wanita terutamanya dalam legislatif iaitu kedudukan ke-143 daripada 187 buah negara. Kedudukan ini menggambarkan kemunduran demokrasi negara dari segi memberi peluang dan ruang kepada separuh warganegara Malaysia iaitu kaum wanita. Terdapat tiga objektif artikel ini iaitu (i) membincangkan latar belakang wanita dan politik Malaysia; (ii) mengenal pasti amalan patriarki dalam politik Malaysia, (iii) menganalisis inisiatif yang dijalankan ketika PRU-14 yang telah mencabar amalan patriarki ini. Artikel ini ditulis berdasarkan kaedah kualitatif dengan menganalisis data yang diperoleh melalui data sekunder, dokumen rasmi dan pemerhatian sepanjang tempoh PRU-14 termasuklah ketika penamaan calon serta sebulan pasca PRU-14. Artikel ini mendapati bahawa amalan patriarki secara jelas telah menggugat dan menidakkan potensi wanita sebagai pemimpin dalam politik Malaysia dan diperkuh melalui amalan budaya parti-parti politik seperti UMNO, PAS, PKR, DAP and BERSATU. Dalam PRU-14, amalan yang memperkuh hegemoni maskuliniti masih diteruskan dengan jumlah calon wanita yang minimum dan ahli-ahli parti wanita masih dianggap lebih sesuai sebagai peraih undi parti. Hegemoni maskuliniti

---

* Dr Sharifah Syahirah S. Shikh is senior lecturer at the Faculty of Education, Humanities and Arts, Kolej Universiti Poly-Tech MARA (KUPTM), Kuala Lumpur. Email: shsyahirah@kuptm.edu.my

ialah konsep yang menjelaskan kewujudan amalan masyarakat yang secara sistematik mendukung patriarki dan ketuanan lelaki wujud dalam semua aspek terutamanya sosial, ekonomi dan politik. Walau bagaimanapun, terdapat usaha yang telah dijalankan oleh pelbagai pihak terutamanya sayap-sayap wanita parti politik, masyarakat sivil, media dan agensi kerajaan yang telah mencabar sistem ini dan menyuarakan kepentingan wanita sebagai pemimpin negara. Antara usaha yang telah dijalankan ialah demonstrasi NGO wanita selepas PRU-14 yang menuntut peningkatan jumlah pemimpin wanita dalam kabinet.

Kata kunci: Patriarki, Politik Malaysia, Pemimpin, Pilihan Raya Umum, Wanita

Abstract

This article aims to analyse the situation of women as leaders and candidates in Malaysian politics, especially during the 14th General Election (GE14). The patriarchy practice is chosen as an analytical concept in reviewing how this system has impacted women who want to actively engage as leaders and representatives of the people in Malaysian politics. Patriarchy is often a factor that strengthens the hegemony of masculinity, that is, thinking and culture that glorifies men in excess. So far, Malaysia has recorded a disappointing world ranking for the number of female leaders, especially in the legislature, ranking 143rd out of 187 countries. This ranking position illustrates the country's democratic setback in providing opportunities and space to half of Malaysians, namely women. There are three objectives of this article, which are (i) discussing women's background and Malaysian politics, (ii) identifying the practices of the patriarchal system in Malaysian politics, and (iii) analysing the initiatives undertaken during GE14 that have challenged this patriarchal system. This article is written on a qualitative basis by analysing data obtained from secondary data, official documents, and observations during the GE14 period, including during the nomination of candidates as well as the month after GE14. This article found that the patriarchal system has clearly undermined and negated women's potential as leaders in Malaysian politics and that it is strengthened through the cultural practices of political parties such as UMNO, PAS, PKR, DAP and BERSATU. In GE14, the practice of enhancing the hegemony of masculinity continued with a minimal number of female candidates, and female party members were still considered more suitable as party voters. This hegemony of masculinity is a concept that explains the existence of societal practices that systematically uphold patriarchy, and male supremacy exists in all

aspects, primarily social, economic and political. However, there are efforts that have been carried out by various parties, especially the women's wings of political parties, civil society, the media, and government agencies, that have challenged this system and have voiced the importance of women as leaders of the country. Among the efforts that have been carried out is the demonstration of women NGOs after GE14, which demanded an increase in the number of women leaders in the cabinet.

Keywords: *Patriarchy, Malaysian Politics, Leader, General Elections, Women*

Pengenalan

Keputusan Pilihan Raya Umum Ke-14 (PRU-14) pada 9 Mei 2018 menunjukkan satu perubahan ketara dalam pola pengundian yang telah mengurangkan dominasi Barisan Nasional dalam pentadbiran negara. Perkara ini juga merupakan permulaan kemelut politik yang berpanjangan di Malaysia. PRU-14 telah mencerminkan keupayaan dan kekuatan pengundi dalam usaha membawa perubahan ketara dalam politik Malaysia. Satu sebab utama perubahan pola pengundian ini ialah pendemokrasian informasi yang memudahkan pengundi mendapatkan pelbagai maklumat termasuklah maklumat yang ingin dirahsiakan oleh pihak tertentu begitu juga maklumat yang belum tentu kesahihannya. Malah, sepanjang proses PRU-14 berlangsung terdapat pengukuhan kepada wajah politik baharu yang lebih menekankan keadilan sosial, peranan wanita dan pemuda, hak asasi manusia dan kesaksamaan ekonomi melalui manifesto dan gerak kerja parti-parti politik serta NGO. Walau bagaimanapun, apabila dilihat dari sudut keseimbangan jantina dalam kepimpinan, PRU-14 masih tidak menunjukkan perubahan yang signifikan untuk mengetengahkan calon dan meningkatkan jumlah wakil rakyat wanita dalam Parlimen dan Dewan Undangan Negeri.

Saranan untuk memastikan minimum 30% wanita sebagai pembuat keputusan dalam legislatif masih gagal direalisasikan. Dasar ini bukanlah yang berat sebelah tetapi merupakan dasar afirmatif yang mendukung konsep kesaksamaan substantif berbanding dengan konsep kesaksamaan formal.¹ Kesaksamaan substantif bermaksud amalan dan dasar yang mendukung keadilan dengan mengambil kira latar belakang dan cabaran

---

1 Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat, *Prestasi Parti Politik dan Calon Wanita dalam Pilihan Raya Umum ke-14: Pemerhatian Awal KPWK M* (Putrajaya, KPWK M, 2018).

yang dihadapi oleh individu atau kumpulan disebabkan oleh jantina, keadaan fizikal, kaum dan sebagainya. Kesaksamaan substantif berbeza daripada kesaksamaan formal yang mengamalkan kesamarataan tanpa mengira diskriminasi dan cabaran yang dihadapi disebabkan oleh jantina, keadaan fizikal, kaum dan sebagainya. Konsep kesaksamaan substantif ini perlu diketengahkan bagi golongan yang mempunyai bukti latar belakang yang telah dipinggirkan dalam sesuatu aspek kehidupan seperti wanita di Malaysia dalam bidang kepimpinan.² Oleh sebab representasi dan suara kaum wanita sering kali dipinggirkan, huraian terhadap proses pembangunan negara sering kali lebih cenderung kepada sudut pandangan kaum lelaki.³ Hal ini telah menyebabkan suara dan kepentingan wanita selaku separuh populasi negara kurang dipandang serius dalam parlimen. Contohnya, perbincangan mengenai penjagaan anak telah diketengahkan oleh majoriti wakil rakyat wanita dan hanya seorang wakil rakyat lelaki sahaja. Wakil rakyat wanita berupaya membincangkan keperluan untuk memperbanyak pusat penjagaan kanak-kanak dan penambahan belanjawan secara mendalam berbanding wakil rakyat lelaki.⁴ Namun, hasil kajian penyelidikan seperti Manderson,⁵ Dancz,⁶ Rashila Ramli,⁷ Maznah Mohamed,⁸ Roslina Ismail,⁹

-
- 2 Konsep kesaksamaan substantif ini adalah satu dari tiga prinsip utama Convention on Elimination of All Forms of Discrimination yang telah diangkat sebagai undang-undang hak asasi wanita antarabangsa Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu (PBB).
  - 3 N.S. Karim dan R. Talib, *Pergerakan Wanita dalam Memperjuangkan Hak* (Selangor, UKM Press, 2016).
  - 4 U.A. Ahmad Zakuan, *Women in the House Leadership in the Malaysian Parliament* (Selangor, IIUM Press, 2019); U.A. Ahmad Zakuan, 'Women in the Malaysian parliament: Do they matter' (2010) 18(2) *Intellectual discourse* 283-322.
  - 5 L. Manderson, *Wanita, Politik dan Perubahan: Pergerakan Kaum Ibu UMNO, Malaysia, 1945-1972*, Samsudin Jaapar (terjemahan) (Kuala Lumpur, Fajar Bakti, 1981).
  - 6 V.H. Dancz, *Women and Party Politics in Peninsular Malaysia* (New York, Oxford University Press, 1984).
  - 7 R. Ramli, 'Gender and Politik: Satu Penelitian Teoritis dan Empiris' dalam G. Mayudin (ed), *Teori Sains Politik Pilihan: Aplikasinya dalam Konteks Malaysia* (Bangi, UKM Press, 1999); R. Ramli dan lain-lain (eds), *Seethings and Seatings: Strategies for Women's Political Participation in Asia Pacific* (Chiang Mai, Asia Pacific Forum on Women, Law, and Development (APWLD), 2005).
  - 8 M. Mohammad, 'At the Centre and The Periphery: The Contribution of Women's Movements to Democratization' dalam K.B.T. Khoo dan F. Loh (eds), *Democracy in Malaysia: Discourses and Practises*. (Surrey, CURZON, 2002) 216-240.
  - 9 R. Ismail, *Penyertaan Wanita Dalam Politik: Satu Kajian Sikap Lelaki Islam Di Terengganu* (Terengganu, Universiti Malaysia Terengganu, 2003).

Sharifah Syahirah,¹⁰ Ummu Atiyah Ahmad Zakuan,¹¹ Kartini Aboo Talib dan Zaireeni Azmi¹² mendapati wanita masih dipinggirkan dalam kepimpinan Malaysia. Hal ini menggambarkan bahawa kaum wanita kurang diberi peluang untuk berperanan dalam struktur pemerintahan kerajaan. Berpaksakan keputusan PRU-14, artikel ini membahas cara amalan dan kepercayaan patriarki telah menjadi faktor utama yang menyebabkan peratusan representasi dan kepimpinan wanita dalam politik masih lagi rendah.

Latar Belakang Wanita dan Politik Malaysia

Wanita di Malaysia telah bergiat aktif dalam hal ehwal masyarakat dan politik negara semenjak sebelum merdeka lagi. Namun, mereka lebih diiktiraf sebagai penggerak persatuan atau parti politik dan kurang diberi peluang dalam kepimpinan yang telah mencatatkan peratusan yang rendah dalam semua sektor termasuklah sektor yang didominasi wanita. Jawatankuasa *Convention on Elimination of All Forms of Discrimination Against Women* (CEDAW) (2021) telah mengkritik prestasi kerajaan Malaysia dalam usaha meningkatkan jumlah pemimpin wanita terutamanya dalam sektor yang didominasi wanita seperti pendidikan. Contohnya, walaupun majoriti guru dan pensyarah ialah wanita tetapi kepimpinan tertinggi iaitu guru besar dan naib canselor masih didominasi oleh kaum lelaki. Peluang dan piawaian kriteria pemimpin yang lebih cenderung kepada sifat maskulin telah menyebabkan peluang wanita dalam kepimpinan adalah terhad. Contohnya seperti bersuara dalam (*deep voice*), mimik muka yang serius dan dipercayai mempunyai status yang lebih tinggi daripada wanita dalam keluarga.¹³ Dalam politik

-
- 10 S.S. Syed Shikh, 'Gender Politics in the 13th Malaysian General Election (GE13): Descriptive, Substantive & Surrogacy Representation Analysis' (Seminar Media & Pilihanraya Umum 2013, 2013); S.S. Syed Shikh dan R. Ramli, 'Mitos Demokrasi dan Politik Gender di Malaysia?' dalam S. Daud dan M.T. Ismail (eds), *Pilihan Raya Umum ke-13: Refleksi Politik Perubahan* (Selangor, UKM Press, 2016) 76-94; S.S. Syed Shikh dan U.A. Ahmad Zakuan, 'Wanita dan Politik: Analisis Pilihan Raya Umum Malaysia ke-14' dalam K. Aboo Talib dan Z. Azmi (eds), *Penglibatan Wanita dalam Pilihan Raya* (Bangi, UKM Press, 2019) 17-44.
- 11 U.A. Ahmad Zakuan, 'Representation of Women in the Malaysian Parliament 1999- 2007' (PhD tesis, International Islamic University Malaysia (IIUM), 2014).
- 12 K. Aboo Talib, 'Merentasi Naratif Partisipasi' dalam K. Aboo Talib dan Z. Azmi (eds), *Penglibatan Wanita dalam Pilihan Raya* (Bangi, UKM Press, 2019) 117-52.
- 13 R. Faizan dan lain-lain, 'The effectiveness of Feminine and Masculine Leadership Styles in relation to contrasting gender's performances' (2018) MPRA Paper No. 87713 <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/87713/1/mpra_paper_87713.pdf>.

Malaysia, kekurangan pemimpin wanita tidak dianggap sebagai satu permasalahan dan dapat dilihat daripada peratusan wanita dalam Parlimen dan Dewan Undangan Negeri. Perkara ini dizahirkan dengan catatan keputusan pilihan raya umum di Malaysia semenjak merdeka seperti Jadual 1.

Jadual 1. Jumlah Ahli Dewan Rakyat Malaysia Mengikut Jantina (1959-2018).

PRU	Tahun	Jumlah	Lelaki	Wanita
PRU-1	1959	104	101	3 (2.9%)
PRU-2	1964	104	101	3 (3.9%)
PRU-3	1969	144	142	2 (1.4%)
PRU-4	1974	154	149	5 (3.2%)
PRU-5	1978	154	147	7 (4.5%)
PRU-6	1982	154	146	8 (5.2%)
PRU-7	1986	177	170	7 (4%)
PRU-8	1990	180	169	11 (6.1%)
PRU-9	1995	193	177	15 (7.8%)
PRU-10	1999	193	173	20 (10.4%)
PRU-11	2004	219	197	21 (9.6%)
PRU-12	2008	222	198	24 (10.8%)
PRU-13	2013	222	198	23 (10.4%)
PRU-14	2018	222	190	32 (14.4%)

Sumber: Sharifah Syahirah & Ummu Atiyah (22: 2019)

Jadual 1 ini menunjukkan jumlah wakil rakyat wanita tidak selari dengan jumlah warganegara wanita yang mempunyai kepentingan dan situasi berbeza berbanding warganegara lelaki. Sistem demokrasi yang matang dan baik perlu mempunyai representasi diskriptif yang selari dengan jumlah pelbagai kumpulan warganegara sesebuah negara terutamanya

dari segi jantina, kaum, agama dan masyarakat terpinggir.¹⁴ Sebab utama jumlah wakil rakyat wanita adalah rendah kerana parti-parti politik tidak memberi peluang yang saksama kepada wanita untuk menjadi calon. Hal ini terjadi berpunca daripada dominasi lelaki dalam kepimpinan tertinggi parti, ahli parti wanita lebih dianggap sebagai penyokong dan pembantu parti, dan pemikiran bahawa lelaki lebih sesuai menjadi pemimpin berbanding wanita juga penyebab parti-parti politik memilih calon lelaki seperti di negeri Terengganu.¹⁵

Berdasarkan Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat,¹⁶ terdapat peningkatan pencalonan wanita seramai 239 orang (10.24%) berbanding dengan 168 orang (8.8%) dalam PRU-13. Namun, peningkatan ini masih jauh untuk merealisasikan sasaran sekurang-kurangnya 30% wanita sebagai pembuat keputusan legislatif seperti yang telah disarankan oleh organisasi antarabangsa seperti Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (PBB) dan Inter-Parliamentary Union (IPU). Dasar minimum 30% ini telah dipersetujui secara dasarnya oleh Kerajaan Malaysia dan telah disebut dalam Dasar Wanita Negara dan Pelan Tindakan Pembangunan Wanita iaitu mencapai sekurang-kurangnya 30% wanita di Dewan Undangan Negeri, Dewan Rakyat dan Dewan Negara dengan dua aktiviti umum iaitu mengadakan latihan membina upaya wanita dalam bidang politik khususnya golongan wanita muda, dan mengadakan latihan kepekaan gender kepada ahli politik/individu yang cenderung kepada politik.¹⁷ Setelah lebih daripada 10 tahun diperkenalkan, ternyata aktiviti umum ini tidak begitu berkesan dalam usaha mencapai sasaran minimum 30% wanita sebagai pembuat keputusan di peringkat legislatif negara dan negeri. Kegagalan ini telah dicatatkan dalam ranking serantau negara-negara anggota ASEAN dan global.

---

14 C. Ng, *Gender and Rights: Analysis for Action* (Universiti Sains Malaysia, 2006) 24.

15 Z. Azmi, *Gender dan politik: Kajian kes ke atas wanita UMNO dan PAS di Terengganu dan Selangor* (Universiti Malaya, 2001).

16 *ibid.*

17 Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat, *Pelan Tindakan Pembangunan Wanita* (KPWK, 2009) 190.

Jadual 2. Jumlah Wakil Rakyat Wanita dan Kedudukan Ranking Inter-Parliamentary Union (IPU) Negara-Negara Anggota ASEAN.

No	Negara	Peratusan Representasi Wanita (%)	Tarikh	Kedudukan IPU
1	Vietnam	30.3%	05.2021	60
2	Singapura	29.1%	07.2020	65
3	Filipina	27.7%	05.2019	75
4	Laos	22.0%	02.2021	106
5	Indonesia	21.9%	04.2019	107
6	Kemboja	20.8%	07.2018	112
7	Thailand	15.8%	03.2019	138
8	Myanmar	15.3%	11.2020	140
9	Malaysia	15.0%	05.2018	143
10	Brunei	9.1 %	01.2017	167

Sumber: Sharifah Syahirah & Ummu Atiyah (2019), Inter-Parliamentary Union (2022)

Jadual 2 menunjukkan prestasi Malaysia untuk memastikan keseimbangan suara dan kepentingan berdasarkan jantina berbanding negara-negara anggota ASEAN. Malaysia mempunyai jumlah wakil rakyat wanita yang kedua terkecil dalam kalangan negara anggota ASEAN dan berada di kedudukan ke-143 dalam dunia.¹⁸ Kedudukan ini tidak selari dengan takrifan sistem demokrasi yang baik iaitu keperluan mempunyai keseimbangan jumlah representasi yang mencerminkan populasi negara. Politik kehadiran warganegara wanita yang juga dikenali sebagai representasi diskriptif seringkali dipandang remeh oleh amalan demokrasi yang tidak sensitif gender. Sistem demokrasi sedia ada tidaklah sempurna dan secara sistematik telah meminggirkan golongan minoriti dengan amalan majoriti mudah.¹⁹ Walaupun wanita merupakan separuh daripada populasi dalam setiap negara, amalan dan

18 Inter-Parliamentary Union, *Women in Parliament and Cabinet* (IPU, 2022).

19 S. Dovi, 'Preferable Descriptive Representatives: Will Just Any Woman, Black, or Latino Do?' (2002) 96(4) *American Political Science Review* 729-43.

budaya yang berkiblatkan ketuanan lelaki (hegemoni maskuliniti) telah menyebabkan wanita kurang digalakkan atau diberi peluang sebagai pemimpin. Contoh amalan ketuanan lelaki ialah tanggapan bahawa ketua isi rumah ialah lelaki dan tafsiran agama yang meletakkan lelaki menjadi pilihan utama sebagai pemimpin. Persoalannya, sampai bilakah kaum wanita yang telah maju dalam pelbagai bidang seperti pendidikan dan profesional akan dipinggirkan dalam kepemimpinan politik Malaysia?

Oleh itu, artikel ini memberi tumpuan terhadap proses Pilihan Raya Umum ke-14 dan menyelidik sejauh mana amalan patriarki yang mendukung ketuanan lelaki (hegemoni maskuliniti) telah mengekalkan peminggiran wanita dalam kepemimpinan politik. Tiga objektif utama artikel ini adalah (i) membincangkan latar belakang sistem patriarki di Malaysia, (ii) mengenal pasti amalan patriarki dalam PRU-14, dan (iii) menganalisis inisiatif yang dijalankan ketika PRU-14 yang mencabar amalan ini. Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif untuk menganalisis kenyataan dan perbincangan dalam media serta dokumen rasmi. Aktiviti pemerhatian partisipasi (*participatory observation*) secara bersemuka dan platform sosial media juga telah dijalankan sepanjang PRU-14.

Amalan Sistem Patriarki

Sumbangan wanita terhadap pembangunan dan kemajuan negara telah terbukti dan diakui oleh semua pihak. Namun, masih ada golongan yang beranggapan penyertaan dan kepemimpinan wanita yang rendah bukanlah perkara yang penting untuk mengukuhkan demokrasi negara.²⁰ Terdapat juga golongan yang menggunakan tafsiran agama serta budaya untuk menyekat peluang wanita dalam kepemimpinan.²¹ Dalam dunia yang serba moden ini, kaum wanita masih lagi berhadapan dengan amalan dan fahaman bahawa wanita ialah kaum yang lebih rendah statusnya berbanding lelaki disebabkan oleh amalan patriarki yang masih wujud di Malaysia. Amalan ini memberi penekanan kepada dominasi kuasa

20 M.A. Mohamed Adil, 'Wanita dalam sistem pemilihan demokrasi' *BH Online* (25 April 2018) <<https://www.bharian.com.my/rencana/muka10/2018/04/416576/wanita-dalam-sistem-pemilihan-demokrasi>>.

21 Perbincangan mengenai kepentingan peranan lelaki sebagai pemimpin berbanding wanita seringkali diketengahkan dalam ceramah agama dan penulisan di media masa seperti penulisan seorang pensyarah dari Universiti Sultan Zainal Abidin (UniSZA), M.S. Nasir, 'Lelaki Pemimpin Wanita' *My Metro* (14 Januari 2019) <<https://www.hmetro.com.my/addin/2019/01/411835/lelaki-pemimpin-wanita>>.

lelaki (kuasa ke atas/ *power over*).²² Amalan patriarki mengutamakan kaum lelaki dan sedikit banyak telah meneghaskan hak-hak wanita.²³ Amalan ini juga bertujuan untuk memperkukuh hegemoni maskuliniti iaitu amalan dan pemikiran yang mengagungkan ketuanan lelaki ke atas wanita. Istilah hegemoni maskuliniti juga merujuk pembudayaan dan konstruksi sosial yang mempromosi amalan dan kepercayaan bahawa dominasi lelaki ke atas wanita ialah fitrah (*given nature*).²⁴ Menurut Madeline Berma,²⁵ secara *de jure* Malaysia tidak membezakan hak serta kewajipan wanita dan lelaki. Namun, secara *de facto*, latar belakang sosiobudaya, institusi kerajaan, keluarga dan masyarakat masih mendiskriminasikan wanita. Skor Indeks Jurang Gender Global menunjukkan Malaysia masih mempunyai jurang gender yang besar iaitu 0.68. Antara contoh tiada kesaksamaan status, dari segi ruang dan peluang untuk wanita berbanding lelaki ialah jumlah purata pendapatan wanita adalah lebih rendah berbanding lelaki iaitu RM2,995 berbanding RM3,174. Wanita lebih digalakkan menjadi isteri dan ibu yang baik hingga menyebabkan tenaga buruh wanita Malaysia adalah antara yang terendah dalam kalangan anggota ASEAN iaitu 53.5% berbanding lelaki 77.7%,²⁶ dan takfiran agama yang menekankan subordinasi wanita sebagai isteri kepada suami dengan penekanan kepada konsep taat suami sebagai satu kewajipan utama.²⁷ Konsep ini telah disalahgunakan oleh para suami yang tidak bertanggungjawab dan menyekat potensi isteri untuk bekerja, menjadi pemimpin dan berbakti kepada masyarakat.

---

22 S.S. Syed Shikh, 'Pemeriksaan Representasi Politik Wanita di Malaysia: Analisis Pilihan Raya Umum ke-12 (PRU12) 2008' (2010) 7(1) *The Journal of Administrative Science* 11-37.

23 K. Bhasin, *What is Patriarchy?* (New Delhi, Kali for Women, 2006).

24 R.W. Connell dan J.W. Messerschmidt, 'Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept' (2005) 19(6) *Gender & society*, 829-59; S.S. Syed Shikh dan lain-lain, 'Gender and Religious Interpretation in Malaysian social media: Sentiment and Semantic Representation Analysis' (2017) 9 *Journal of Media and Information Warfare* 23-44.

25 M. Berma, 'Kesaksamaan Gender tanggungjawab semua' *BH Online* (8 Mac 2020) <<https://www.bharian.com.my/kolumnis/2020/03/663102/kesaksamaan-gender-tanggungjawab-semua>>.

26 J. Jaafar, 'Penyertaan Wanita Dalam Ekonomi' *Newsletter Jabatan Perangkaan Malaysia* (2020) <https://www.dosm.gov.my/v1/uploads/files/6_Newsletter/Newsletter%202020/DOSM_BPPA_2-2020_Siri-37.pdf>.

27 Konsep taat pada suami berulang-ulang kali disebut sebagai kewajipan isteri. Konsep ini banyak ditulis dalam laman sesawang jabatan agama seperti <<https://muftiwp.gov.my/artikel/irsyad-al-hadith/2369-irsyad-al-hadith-siri-ke-263-sujud-pada-suami>>. Begitu juga di akhbar dan laman sesawang NGO, sosial media dan sebagai. Konsep ini tidak perlu diikuti oleh suami kepada isteri.

Walaupun terdapat peningkatan jumlah pemimpin wanita di peringkat kepimpinan tertinggi, tetapi realitinya ramai wanita menghadapi pelbagai halangan untuk menjadi pemimpin dan wakil rakyat. Antara persoalan yang timbul berkait dengan status wanita yang tertumpu kepada sistem patriarki yang mengamalkan subordinasi, dominasi dan pergantungan wanita dalam hubungan antara lelaki dan wanita. Amalan patriarki telah lama wujud dalam masyarakat, dengan nilai budayanya dikuasai oleh lelaki.²⁸ Kepercayaan, amalan dan struktur sosial sesuatu masyarakat sering kali mempengaruhi peranan wanita dan lelaki yang telah diwarisi sejak zaman-berzaman. Melalui amalan patriarki, kehidupan wanita ditentukan oleh konstruksi sosial masyarakat yang mempercayai bahawa status lelaki adalah lebih tinggi berbanding wanita. Amalan ini membentuk satu kitaran yang secara berterusan dan secara sistematik meminggirkan wanita dalam pelbagai aspek kehidupan terutamanya dalam usaha merancang dan membuat keputusan termasuk dalam bidang politik yang melibatkan kuasa.²⁹ Contohnya di Tanah Melayu, Khatijah Sidek (Mantan Ketua Wanita UMNO) telah dipecat daripada UMNO kerana lantang menyuarakan ketidakadilan yang berlaku terhadap wanita dan peluang untuk memimpin. Pada tahun 1954, Khatijah Sidek mendapati tidak ada seorang pun kaum ibu UMNO yang dipilih sebagai ahli majlis tertinggi. Beliau telah membuat ucapan membantah seperti yang berikut;

"Kenapa tak da seorang pun kaum ibu terpilih dalam majlis tertinggi UMNO?... Adakah ini bererti kaum bapa dan pemuda menilai kaum ibu rendah dan tugasnya hanyalah berbakti kepada kaum lelaki semata-mata?" ... "Tengok, kaum ibu menjual sapu tangan yang kami sulam sendiri dan berjaya mengutip \$500 yang kami sumbangkan kepada parti. Kaum lelaki tidak pun membuat apa-apa seperti itu" ... Kalau beginilah cara dan sikap kaum bapa dan pemuda, tidak ada gunanya kaum ibu menghadiri perhimpunan ini" (Khatijah Sidek 1995: 132)³⁰

28 *ibid.*

29 R. Talib dan N.S. Karim, *Tan Sri Zaleha Ismail: Aspirasi & Perjuangan* (Selangor, Unit Perancang Ekonomi Negeri Selangor, 2005); A. Zainuddin, *Dasar Wanita Negara Dalam Mengarusperdanakan Gender: Kajian Sektor Politik dan Pekerjaan* (Selangor, Institut Kajian Etnik, 2015).

30 K. Sidek, *Memoir Khatijah Sidek Puteri Kesateria Bangsa* (Bangi, UKM Press, 2010); S.A. Aziz, 'Khatijah Sidek: Suara Pejuang Terpinggir yang dibisukan dalam Sejarah Perkembangan Politik UMNO' (2011) 81(3) *Akademika* 43-47; H. Ting, 'Khadijah Sidek and Fatimah Hashim: Two Contrasting Models of (Malays) Feminist Struggle?' (2007) *Malaysia: Public Policy and Marginalised Groups* 115-42.

Khatijah Sidek kemudiannya secara lantang menyuarakan betapa pentingnya UMNO untuk memberikan kerusi kepada kaum ibu dan alasan bahawa wanita terlalu lemah, kerja mereka di dapur dan belum tiba masanya adalah tidak munasabah. Hanya kerana kelantangannya untuk memartabatkan kedudukan wanita dalam politik telah menyebabkan beliau dipecat daripada UMNO pada tahun 1956. Sejarah Khatijah Sidek ini telah membuktikan bahawa amalan patriarki yang mendukung ketuanan atau hegemoni lelaki ini ialah realiti dan telah menjadi satu sistem yang berupaya mengekalkan dominasi lelaki dalam kepimpinan politik. Amalan yang terhasil daripada pemikiran zaman-berzaman (melalui budaya dan tafsiran agama) ini juga secara sistematik telah memperkukuh peranan wanita yang hanya terhad dalam institusi kekeluargaan dan dianggap tidak signifikan untuk berperanan dalam ruang awam.³¹

Di Malaysia, pergerakan wanita bermula berdasarkan kesedaran politik dan semangat nasionalisme yang begitu membara seawal tahun 1960-an dan semakin aktif sepanjang tahun 70-an dan 80-an.³² Malah, penglibatan wanita Melayu dapat dianggap sebagai contoh penglibatan wanita dalam politik yang terbaik di Asia³³ Beberapa orang sarjana seperti Lenore Menderson,³⁴ Ramlah Adam,³⁵ Siti Hawa Man,³⁶ Couillard,³⁷ Hutheesing,³⁸ Maznah Mohamed,³⁹ Zeenath Kausar,⁴⁰ Sharifah Syahirah & Ummu Atiyah⁴¹ mendapati bahawa kaum lelaki sentiasa mendominasi

31 K.P. Hughes (ed), *Contemporary Australian Feminism* (Australia, Longman Chesire, 1994).

32 R. Ramli, 'Pembangunan Politik dan Gender: Cabaran dan Strategi bagi calon-calon wanita' dalam R. Talib dan S. Thambiah (eds), *Gender, Budaya dan Masyarakat* (Kuala Lumpur, Universiti Malaya, 1998) 152-62.

33 Karim dan Talib (n 3).

34 *ibid.*

35 R. Adam, 'Pergerakan Wanita UMNO Malaysia, 1945-1972: Satu Analisa' (1980) 9 *Dlm. Malaysia Dari Segi Sejarah* 26-54.

36 S.H. Man, *Sejarah Perkembangan Politik Pergerakan Wanita UMNO Selangor* (Latihan Ilmiah, Jabatan Sejarah UKM, 1984).

37 M.A. Couillard, 'The Pangs and Pitfalls of Development for Malay Women: From the Rule of The Domestic Sphere to its Downfall' (1990) 8(1) *Kajian Malaysia* 68-92.

38 O.K. Hutheesing, 'Male Jargon, Female Talk: Verbal Exchanges on Academe and the Mundane' (1994) XII(1&2) *Kajian Malaysia* 185-209.

39 M. Mohamad, 'Feminism and Islamic Family Law Reforms in Malaysia: How Much and to What Extent?' (1998) 4(1) *Asian Journal of Women's Studies* 8-32.

40 Z. Kausar, *Women in Politics: The Case of Peninsular Malaysia* (Kuala Lumpur, Research Centre, IIUM, 2006).

41 *ibid.*

pelbagai aspek terutamanya politik. Peranan wanita dalam sektor politik dikatakan masih kekal dengan fahaman bahawa patriarki dan hegemoni lelaki yang menambah kesulitan untuk meningkatkan penglibatan dan posisi mereka dalam politik adalah terhad kepada peratusan kecil.⁴²

Sepanjang PRU-14 berlangsung, amalan secara sistematik patriarki ini adalah jelas. Amalan ini bermula daripada pemilihan calon yang bergantung kepada keputusan presiden dan jawatankuasa parti politik yang didominasi oleh kaum lelaki. Persoalan sama ada calon wanita ialah *winnable candidate* merupakan satu contoh amalan patriarki untuk menyekat wanita daripada menjadi calon kerana hal ini tidak dipersoalkan apabila calon lelaki dinamakan. Hal yang sama juga berlaku ketika seorang wanita menjadi pemimpin utama sesebuah organisasi. Wanita juga sering kali dibebani persoalan tentang cara untuk membahagikan kerjaya dan keluarga sedangkan persoalan ini tidak pernah diajukan kepada kaum lelaki. Malahan terdapat pelbagai artikel dalam akhbar⁴³ dan jurnal mengenai hal ini seolah-olah tanggungjawab menjaga keluarga ialah seratus peratus tugas wanita.⁴⁴

Amalan patriarki ini telah menyebabkan hanya 251 calon wanita yang dipilih daripada 2333 calon dalam PRU-14 iaitu peningkatan 1.2% berbanding PRU-12 dan PRU-13. Jadual 3 menunjukkan jumlah calon wanita bagi PRU-12, PRU-13 dan PRU-14.

Jadual 3. Jumlah Calon Pilihan Raya Malaysia Mengikut Jantina.

PRU/TAHUN	Jumlah Calon Wanita dari keseluruhan jumlah calon	Peratusan calon wanita
PRU12 (2008)	129 wanita dari 1459 calon	8.8%
PRU13 (2013)	168 wanita dari 1900 calon	8.8%
PRU14 (2018)	251 wanita dari 2333 calon	10%

Sumber: Sharifah Syahirah (2010), Sharifah Syahirah & Ummu Atiyah (2019)

Walaupun sejumlah besar kaum wanita telah bergiat aktif dalam parti politik ternyata kepimpinan parti politik masih mendukung

42 F. Bari, *Women's Political Participation: Issues and Challenges* (Bangkok, Thailand, Division for the Advancement of Women-UN, 2005).

43 'Pilih kerjaya atau keluarga' *My Metro* (23 Mei 2017) <<https://www.hmetro.com.my/hati/2017/05/231719/pilih-kerjaya-atau-keluarga>>.

44 N.R. Abu Bakar, 'Wanita bekerja dan pengurusan keluarga' (2012) 8(7) *Malaysia Journal of Society and Space* 155-62.

amalan dan pemikiran patriarki dengan memilih 90% calon setiap parti dalam kalangan lelaki dalam PRU-14 dan sebelumnya. Ternyata suara pemimpin-pemimpin sayap wanita tidak diambil serius oleh pemimpin utama parti-parti politik. Contohnya, Shahrizat Abdul Jalil telah pun berulang kali menyuarakan kepentingan meletakkan minimum 30% calon wanita Barisan Nasional.⁴⁵ Begitu juga Rohani selaku Menteri Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat dan Azizah Mohd Dun yang juga telah menyuarakan perkara yang sama.⁴⁶ Hal yang sama juga berlaku kepada pemimpin wanita Pakatan Harapan yang telah berulang kali menyuarakan kepentingan parti meletakkan sekurang-kurangnya 30% calon wanita.⁴⁷ Semasa PRU-14, sekali lagi timbul persoalan sama ada relevan dasar sekurang-kurangnya 30% ini dilaksanakan. Rafidah Aziz mengatakan bahawa kuota 30% untuk calon wanita adalah tidak perlu kerana perlu mengikut kualiti calon. Marina Mahathir dalam Forum #30peratus anjuran *Joint Action Group* (JAG) pada 29 Mei 2018 menyoal Rafidah Aziz tentang maksud kualiti calon sedangkan piawaian yang sedia ada lebih berpaksikan piawaian maskulin yang tidak selari dengan sifat wanita. Kuota minima 30% ini penting kerana data menunjukkan wanita jauh dipinggirkan dalam kepimpinan politik. Rafidah Aziz kemudiannya menjawab bahawa beliau mahu lebih daripada 30% dan kalau boleh hingga 50%. Jawapan ini menggambarkan salah faham mengenai dasar sekurang-kurangnya 30%. Dasar ini bukan mengehadkan wanita sebagai pemimpin kepada 30% tetapi ingin memastikan jumlah minimum representasi diskriptif adalah minimum 30% dan jika melebihinya adalah lebih baik.⁴⁸

Keputusan PRU-14 menunjukkan bahawa 14.4% calon wanita telah berjaya menjadi wakil rakyat di Parlimen walaupun peratusan calon wanita hanyalah 10.76%. Keputusan ini selari dengan beberapa kaji

---

45 'Wanita UMNO Pohon 30% Calon Wanita di Terengganu' *Berita Harian* (16 November 2016) <<https://www.bharian.com.my/berita/politik/2016/11/213561/wanita-umno-pohon-30-calon-wanita-di-terengganu>>.

46 'Rohani Harap 30 Peratus Calon BN Adalah Wanita' *Utusan Borneo Online* (17 April 2018) <<https://www.utusanborneo.com.my/2018/04/17/rohani-harap-30-peratus-calon-bn-adalah-wanita>>; 'Harap Lebih Ramai Calon Wanita BN pada PRU14 – Azizah' *Malaysiakini* (14 Julai 2017) <<https://www.malaysiakini.com/news/388567>>.

47 'Wanita PKR Sambut Baik PH Letak 30% Calon Wanita pada PRU14' *Malaysiadateline* (3 Februari 2018) <<https://malaysiadateline.com/wanita-pkr-sambut-baik-ph-letak-30-calon-wanita-pada-pru14/>>.

48 AWAM Malaysia, 'Apa makna kualiti yang Rafidah maksudkan?' *Free Malaysia Today* (20 Mei 2018) <<https://www.youtube.com/watch?v=mc8VPuCxgFD>>.

selidik yang telah diadakan bahawa rakyat Malaysia tidak memilih wakil rakyat berdasarkan jantina tetapi memilih berdasarkan keperibadian, bersikap jujur, ikhlas dan amanah, tahap pendidikan, parti politik dan manifesto parti.⁴⁹ Jumlah pencalonan wanita berpunca daripada sistem patriarki yang telah lama berakar umbi dalam parti-parti politik. Siapa-siapa dan apa-apa piawaian calon yang baik atau *winnable candidate* mengikut piawaian yang berasal daripada sudut pandangan hegemoni maskuliniti semata-mata. Jadual 4 menunjukkan komposisi calon wanita mengikut parti-parti politik.

Jadual 4. Calon Ahli Parlimen Wanita Mengikut Parti-Parti Politik

PRU	BN ⁵⁰	PR - PH ⁵¹	PAS ⁵²
PRU12	46	28	10
PRU13	71	30	25
PRU14	84	83 + 8	38

(Sharifah Syahirah, 2010, 2015 dan Kajian Lapangan PRU14, 2018)

Jika dilihat dari segi komposisi jawatankuasa tertinggi parti, jumlah calon jelas didominasi oleh kaum lelaki seperti dalam UMNO daripada 56 ahli hanya tujuh orang wanita (12.5%), Parti Islam SeMalaysia daripada 35 ahli hanya tiga wanita (8.6%) dan Democratic Action Party (DAP) daripada 30 ahli hanya tiga wanita (10%). Hanya Parti Sosialis Malaysia (PSM) mempunyai 38.9% wanita dalam jawatankuasa tertinggi. Manakala, terdapat dua parti politik yang mempunyai

49 J. Awang Besar, 'Kriteria Pemimpin dan Pola Sokongan kepada Parti Politik di Dewan Undangan Negeri N56 Apas, Sabah' (2018) 14(3) *Malaysian Journal of Society and Space* 128-40; S.S. Syed Shikh dan lain-lain, *Persepsi dan Harapan Wanita Muda Malaysia* (Selangor, KITA Resources, 2016); S.S. Syed Shikh dan M.H. Bazli, 'The Voters' Choice and Hope in the 14th Malaysian General Election' (1st International Conference on Cross-disciplinary Academic Research (ICAR), 21 Disember 2021).

50 BN adalah Barisan Nasional dan parti-parti politik adalah berdasarkan pra PRU-14 iaitu sebanyak 13 parti politik.

51 PR-PH adalah Pakatan Rakyat-Pakatan Harapan yang menggambarkan pertukaran nama ketika pra PRU-14. Terdapat perbezaan ketara dari segi jumlah parti yang menyertai PR ketika PRU-12 dan PRU-13 berbanding PR-PH ketika PRU-14.

52 PAS dikira secara berasingan memandangkan PAS telah memilih untuk bergerak secara solo ketika PRU-14 sebelum bersepakat dengan UMNO dengan nama Muafakat Nasional (MN).

25% ahli jawatankuasa tertinggi wanita iaitu Parti Maju Sabah (SAPP) dan Parti Keadilan Rakyat (PKR).⁵³

Setelah hari penamaan calon berlangsung, pemimpin sayap wanita parti politik telah membuat kenyataan akhbar bahawa mereka akur dengan keputusan parti. Beberapa sebab yang diberikan menggambarkan kesan daripada amalan dan pemikiran patriarki parti-parti politik di Malaysia. Satu sebab ialah parti perlu memilih berdasarkan merit dan bukan kuota. Kenyataan ini seolah-olah ingin meniadakan kemampuan wanita berbanding lelaki. Isu merit tidak ditimbulkan apabila memilih calon lelaki tetapi seringkali digunakan untuk tidak memilih lebih ramai wanita menjadi calon.⁵⁴ Dalam pelbagai statistik rasmi seperti dalam Laporan CEDAW Kerajaan Malaysia,⁵⁵ kaum wanita Malaysia mempunyai keupayaan dan merit dalam pelbagai aspek terutamanya pendidikan dan ketokohan menjadi pemimpin. Namun, ada juga masih berpendapat wanita kurang layak kerana sifat wanita yang berbeza dengan lelaki. Pendapat ini berdasarkan definisi merit yang berpaksikan piawaian patriarki dan hegemoni maskuliniti yang telah ditolak oleh negara-negara maju seperti Sweden, Kanada, Finland, New Zealand dan Netherland serta telah berjaya mempunyai lebih daripada 30% pemimpin wanita dalam legislatif. Contoh penolakan definisi merit yang berpaksikan hegemoni maskuliniti adalah apabila wartawan bertanya kepada Justin Trudeau, Perdana Menteri Kanada tentang sebab keseimbangan gender penting dalam kabinetnya dan beliau hanya menjawab, 'Because it's 2015' diikuti dengan tepukan gemuruh.⁵⁶ Jawapan beliau menggambarkan bahawa ketidakseimbangan gender dalam kabinet telah ketinggalan zaman.

---

53 ibid.

54 'Gagal capai kuota calon wanita' *Kosmo Online* (21 April 2018).

55 UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, *Laporan CEDAW Kerajaan Malaysia 2004* (UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), 12 April 2004) <<https://www.refworld.org/publisher,CEAW,,MYS,41174e424,0.html>>; UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, *Laporan CEDAW Kerajaan Malaysia 2018* (UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), 14 Mac 2018). <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N18/070/50/PDF/N1807050.pdf?OpenElement>>.

56 Rakaman wawancara pendek ini boleh tonton di <<https://www.youtube.com/watch?v=LLk2aSBBr6U>> yang bertajuk Justin Trudeau "Because it's 2015!" di saluran Youtube Frederic Bisson.

Inisiatif Mencabar Sistem Patriarki dalam PRU-14

Walaupun peratusan calon dan wakil rakyat wanita masih rendah, advokasi dan inisiatif untuk meningkatkan pemimpin wanita dalam politik telah diadakan dengan lebih jelas dan sistematik. Pelbagai inisiatif dijalankan oleh pelbagai pihak terutamanya organisasi kerajaan, parti politik, masyarakat sivil dan media. Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat telah pun mengeluarkan kenyataan bertulis yang bertajuk Prestasi Parti Politik dan Calon Wanita dalam Pilihan Raya Umum ke-14: Pemerhatian Awal KPWKM pada 29 April 2018.⁵⁷ Dalam kenyataan ini, KPWKM telah mengetengahkan peratusan calon wanita berbanding PRU-13 dan telah memberi perincian peratusan calon wanita bagi setiap negeri.

KPWKM menzahirkan harapan agar PRU-14 dapat memperbaiki prestasi Malaysia dalam Laporan Indeks Jurang Gender Global (2018) dan kedudukan *ranking* dalam Inter-Parliamentary Union. Kenyataan ini juga menyebut tentang Artikel 7 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) yang telah memberi penekanan tentang hak wanita dalam kepimpinan dan politik negara. Hal ini juga telah digariskan dalam Dasar Wanita Negara dan Pelan Tindakan Dasar Wanita yang menyasarkan sekurang-kurangnya 30% calon wanita bagi setiap parti politik. Kenyataan ini diakhiri dengan mengetengahkan saranan ahli jawatankuasa CEDAW di Geneva pada Februari 2018 yang menekankan bahawa prestasi jumlah calon wanita PRU-14 perlu dikaji dan besar kemungkinan memerlukan penetapan kuota sekurang-kurangnya 30% wanita sebagai calon pilihan raya bagi setiap parti di peringkat Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri.

Selain daripada inisiatif KPWKM, Jawatankuasa Khas Pembaikan Sistem dan Undang-undang Pilihan Raya telah mencadangkan penetapan dasar minimum 30% calon wanita dalam senarai pencalonan parti sebagai cadangan ke-35 daripada 49 cadangan yang telah diberikan bagi penambahbaikan sistem pilihan raya umum Malaysia.⁵⁸ Pasca PRU-14 mencatatkan penambahan minimum jumlah menteri dan timbalan menteri wanita daripada tiga menteri wanita kepada lima menteri wanita daripada 26 menteri (19%). Namun, terdapat penurunan

57 *ibid.*

58 '49 Syor Pembaikan Sistem Pilihan Raya' *Berita Harian* (27 Ogos 2020) <<https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2020/08/725329/49-syor-pembaikan-sistem-pilihan-raya>>.

jumlah timbalan menteri wanita iaitu enam orang kepada empat orang timbalan menteri wanita (17.4%). Kemelut politik pasca PRU-14 telah menyebabkan perubahan anggota kabinet berlaku sebanyak tiga kali dan jumlah menteri dan timbalan menteri wanita adalah seperti Jadual 5.

Jadual 5. Komposisi Menteri dan Timbalan Menteri Wanita Pasca PRU14

Kabinet Pasca PRU14	Menteri Wanita/ Jumlah Keseluruhan Menteri	Timbalan Menteri Wanita/ Jumlah Keseluruhan Timbalan Menteri
Mahathir Mohammad Tarikh: 10 Mei 2018	4/26	4/23
Muhyiddin Yassin Tarikh: 10 Mac 2020	5/27	3/38
Ismail Sabri Tarikh: 21 Ogos 2021	5/27	4/38

Sumber: Senarai Anggota Kabinet Malaysia (2018, 2020, 2021)

Para pemimpin sayap wanita parti-parti politik kini lebih berani bersuara dengan lantang mengenai keperluan memberikan peluang dan ruang yang lebih banyak kepada wanita sebagai pemimpin dan calon dalam pilihan raya. Manifesto PRU14 pakatan parti-parti politik juga mencerminkan suara dan kepentingan wanita berjaya diketengahkan dalam parti-parti politik.⁵⁹ Mantan Ketua Pergerakan Wanita UMNO, Shahrizat Abdul Jalil, berkata;

Wanita bekerja kuat dan penuh dedikasi, kesetiaan kita pada parti tidak boleh disangkal, namun jika wanita tiada di sisi parti, diletak di belakang atau kata mudahnya, tidak dikemukakan sebagai calon, akan hancurlah perjuangan kita.

Para pemimpin sayap wanita parti-parti politik kini semakin lantang mendesak parti politik untuk melaksanakan usul sekurang-kurangnya 30% calon wanita bagi PRU15. Berikut ialah kenyataan mengenai kuota calon wanita PRU-15 yang telah disebut oleh pemimpin wanita parti politik;

59 N.S.A. Ismail dan Z. Md Zain, 'Agenda Wanita dalam Manifesto Parti Politik' dalam K. Aboo Talib dan Z. Azmi (eds), *Penglibatan Wanita dalam Pilihan Raya* (Bangi, UKM Press, 2019) 45-61.

1. Mantan Naib Presiden PKR, Zuraida Kamarudin mencadangkan kuota 30% diperuntukkan kepada calon wanita sebagai satu agenda reformasi pilihan raya.⁶⁰
2. Ketua Srikandi Parti Pribumi, Rina Harun telah memberi jaminan beliau akan memastikan 30% kuota diberikan kepada calon wanita dalam PRU-15.⁶¹
3. Pergerakan Wanita UMNO terus konsisten mendesak parti agar memberikan minimum 30% kuota kepada calon wanita dalam Perhimpunan Agung UMNO 2021.⁶²
4. Ketua Wanita UMNO, Noraini Ahmad mahu parti memberikan penghargaan kepada kesetiaan sayap wanita dengan meletakkan 30% calon wanita dalam PRU-15.
5. Ketua Wanita PKR, Fuziah Saleh menyatakan sasaran strategik 11 kerusi parlimen untuk calon wanita bagi memastikan sasaran minimum 30% tercapai.

Pemimpin-pemimpin wanita dalam parti politik ini juga telah bersama-sama membentuk Majlis Pimpinan Wanita Malaysia (COMWEL)⁶³ yang akan mencadangkan kepada Suruhanjaya Pilihan Raya (SPR) bagi penetapan minimum 30% calon wanita dalam PRU-15.

Tuntutan minimum 30% kuota oleh para pemimpin wanita dalam parti-parti politik juga telah disuarakan oleh dua pakatan NGO wanita utama iaitu Majlis Kebangsaan Pertubuhan-pertubuhan Wanita Malaysia (NCWO) dan *Joint Action Group* (JAG). NCWO merupakan pakatan NGO wanita yang dianggotai oleh lebih daripada 200 NGO wanita kebangsaan dan negeri seawal tahun 1960-an.⁶⁴ Manakala, JAG pula

---

60 'Cadang kuota 30 peratus kerusi pilihan raya untuk wanita – Zuraida' *BH Online* (13 Januari 2019) <<https://www.bharian.com.my/berita/politik/2019/01/519500/cadang-kuota-30-peratus-kerusi-pilihan-raya-untuk-wanita-zuraida>>.

61 'Rina jamin 30 peratus calon PRU15 untuk wanita' *Sinar Harian* (30 November 2020) <<https://pru.sinarharian.com.my/info-berita/1622/rina-jamin-30-peratus-kuota-calon-pru15-untuk-wanita>>.

62 'Mahu 30 peratus kuota calon wanita dalam semua pilihan raya' *My Metro* (19 Mac 2022) <<https://www.hmetro.com.my/mutakhir/2022/03/822549/mahu-30-peratus-kuota-calon-wanita-dalam-semua-pilihan-raya>>.

63 COMWEL terdiri dari 13 ahli parlimen wanita dan 31 ahli Dewan Undangan Negeri wanita yang dirasmikan oleh Yang di-Pertua Dewan Rakyat pada 8 Mac 2021.

64 National Council of Women's Organisations (NCWO) (ncwomalaysia.org, 2017) <https://ncwomalaysia.org/ncwo_wp/history/>.

merupakan gabungan beberapa NGO hak asasi wanita yang ditubuhkan pada tahun 1985.⁶⁵

Sebagai pakatan NGO wanita yang terbesar di Malaysia, NCWO telah mengeluarkan satu kenyataan media⁶⁶ bagi menzahirkan tiga (3) harapan kepada Kerajaan Pusat dan Kerajaan Negeri supaya;

1. Memperkasakan kepimpinan wanita di peringkat eksekutif kebangsaan dengan melantik sekurang-kurangnya 30% menteri wanita dalam kabinet yang akan diumumkan.
2. Memperkasakan kepimpinan wanita di peringkat legislatif dengan melantik sekurang-kurangnya 30% wanita dalam Dewan Negara bagi mengimbangi kekurangan peratusan wanita di Dewan Rakyat.
3. Memperkasakan kepimpinan wanita di peringkat negeri dengan melantik sekurang-kurangnya 30% wanita sebagai EXCO negeri.

(Kenyataan NCWO, 11 Mei 2018)

JAG juga telah melancarkan kempen #30peratus dan mengadakan demonstrasi di hadapan Istana Negara pada 24 Mei 2018. JAG telah menuntut kerajaan untuk melantik minimum 30% wakil rakyat wanita dalam kabinet seperti yang telah dijanjikan dalam manifesto Pakatan Harapan, “Buku Harapan”, dalam Iltizam Khas Untuk Wanita, Iltizam 5, “Mendemokrasikan sistem politik agar wujud lebih ramai pemimpin wanita yang tampil ke hadapan”, Janji 2, “Memastikan sekurang-kurangnya 30 peratus daripada pembuat dasar di setiap peringkat ialah wanita”.⁶⁷ Antara sepanduk yang kelihatan ketika demonstrasi tersebut ialah;

“Baru 20% je, Kami mahu 30%”

“Calon wanita MP yang layak untuk kabinet ada. Tak perlu ikut hierarki parti”

“Menang pun sudah, Patuhi janji wahai PH”

“We vote for change, so change”

“Dakwat masih dijari, jangan mungkir janji”

“#30peratus wanita dalam kabinet”

(Kajian Lapangan Demonstrasi #30peratus, 28 Mei 2018)

65 All Women’s Action Society (AWAM, 2022) <<https://www.awam.org.my/partners/>>.

66 National Council of Women’s Organization Malaysia (NCWO) *Kenyataan Majlis Kebangsaan Pertubuhan-pertubuhan Wanita Malaysia, National Council of Women’s Organizations, Malaysia (NCWO) Pasca Pilihan Raya ke-14* (11 Mei 2018).

67 ‘We believe that gender equality is important in achieving a thriving democracy’ *Empower Malaysia* (2018) <<https://www.empowermalaysia.org/our-work/>>.

Pemerhatian ketika PRU-14 mendapati bahawa pihak media massa telah memberi tumpuan khas mengenai agenda pemerksaan wanita semenjak pra-PRU-14. Antara stesen akhbar, televisyen dan radio yang telah secara konsisten menyetengahkan isu pemerksaan kepimpinan wanita dalam politik negara adalah seperti Sinar Harian, Berita Harian, Astro Awani, TV3, Wacana Sinar, Nasional FM, Traxx FM, Bernama Radio, Bernama TV, Malaysiakini, Utusan Malaysia dan Free Malaysia Today. Pihak media massa ini telah menjemput para aktivis pemerksaan wanita yang terdiri daripada NGO dan ahli akademik seperti Sharifah Hapsah, Marina Mahathir, Madeline Berma, Nurainie Haziqah, Angela Kuga Thas, Rozana Isa, Ummu Atiyah dan Sharifah Syahirah untuk menyetengahkan hasil kajian, amalan baik negara maju dan kepentingan mengiktiraf wanita sebagai pemimpin negara seperti dalam Program #Malaysia Memilih dan Program 100 hari Malaysia Baharu, Astro Awani (2018) yang mempunyai segmen mengenai liputan kepimpinan wanita.

Azizan Zainuddin⁶⁸ mendapati bahawa penggunaan media sosial juga telah meningkatkan kepekaan pengundi Malaysia tentang keperluan lebih ramai pemimpin wanita dalam politik negara. Twitter dan Facebook telah menjadi platform pilihan utama dalam perbincangan mengenai wanita dalam PRU-14 terutamanya oleh pihak media, NGO wanita dan aktivis wanita seperti Forum #30 peratus anjuran Joint Action Group (JAG), Warta PRU-14: Analisis calon wanita hanya gimik?, Perkongsian mengenai Wanita Malaysia Pasca PRU-14, Sinar Harian dan Implikasi Pengundi atas Pagar dan Wanita, Sinar Harian. Beberapa isu feminim yang menjadi tumpuan dalam media sosial ialah isu personaliti calon wanita, pengundi wanita, pekerjaan, kebajikan wanita dan kanak-kanak, pemerksaan wanita dalam politik, pekerjaan dan keselamatan. Perbincangan mengenai inisiatif yang telah dijalankan oleh empat pihak utama iaitu kerajaan, parti politik, NGO wanita dan media ini menunjukkan inisiatif yang berterusan untuk merealisasikan peningkatan peratusan wanita sebagai pemimpin dalam politik Malaysia terutamanya bagi PRU-15 akan datang.

Kesimpulan

Perbincangan artikel ini telah menyetengahkan situasi kepimpinan wanita dalam politik Malaysia yang masih menghadapi pelbagai

---

68 A. Zainuddin, 'Media Sosial dan Penglibatan Wanita dalam Pilihan Raya' dalam K. Aboo Talib dan Z. Azmi (eds), *Penglibatan Wanita dalam Pilihan Raya* (Bangi, UKM Press, 2019) 86-98.

kekangan disebabkan amalan patriarki dan ideologi hegemoni maskulini. Kemajuan wanita dalam pendidikan, ekonomi dan penyertaan aktif wanita dalam masyarakat serta parti politik kurang diberi pengiktirafan oleh jawatankuasa tertinggi parti-parti politik kerana masih mendukung sistem patriarki untuk membuat keputusan parti politik. Dominasi pemimpin lelaki dalam jawatankuasa tertinggi parti-parti politik merupakan penyebab utama sistem patriarki dikekalkan dan parti-parti politik lebih cenderung untuk memilih calon lelaki dalam PRU-14. Faktor-faktor lain iaitu tafsiran agama, ekonomi, kesedaran, sosialisasi, diskriminasi berasaskan jantina, persepsi dan persekitaran juga memperkukuh amalan ini dan menambah kesukaran wanita untuk menjadi pemimpin dalam politik Malaysia.⁶⁹ Namun, keputusan PRU-14 mencatatkan penambahbaikan yang telah berlaku dari segi jumlah calon, wakil rakyat dan pemimpin wanita dalam kabinet. Inisiatif yang telah dilaksanakan oleh kerajaan, parti politik, NGO dan pihak media telah membuktikan kesungguhan pelbagai pihak bagi memastikan semua parti politik akan melaksanakan dasar minimum 30% calon wanita dalam PRU-15. Semoga Malaysia tidak akan lagi dicatatkan sebagai negara yang ketinggalan dalam sistem demokrasi yang mendukung kesaksamaan gender selepas PRU-15.

Rujukan

'20 tahun tak jemu tingkat potensi ekonomi wanita' *Berita Harian* (4 Februari 2017) <<https://www.bharian.com.my/taxonomy/term/61/2017/02/243832/20-tahun-tak-jemu-tingkat-potensi-ekonomi-wanita>>.

'49 Syor Pembaikan Sistem Pilihan Raya' *Berita Harian* (27 Ogos 2020) <<https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2020/08/725329/49-syor-pembaikan-sistem-pilihan-roya>>.

'Cadang kuota 30 peratus kerusi pilihan raya untuk wanita – Zuraida' *BH Online* (13 Januari 2019) <<https://www.bharian.com.my/berita/politik/2019/01/519500/cadang-kuota-30-peratus-kerusi-pilihan-roya-untuk-wanita-zuraida>>.

'Gagal capai kuota calon wanita' *Kosmo Online* (21 April 2018).

---

69 N.R. Saidon dan lain-lain, 'Faktor Kepimpinan dan Gender dalam Penglibatan Politik Wanita di Malaysia (1980-2013)' (2017) 87(3) *Akademika* 63-75.

- 'Harap Lebih Ramai Calon Wanita BN pada PRU14 – Azizah' *Malaysiakini* (14 Julai 2017) <<https://www.malaysiakini.com/news/388567>>.
- 'Mahu 30 peratus kuota calon wanita dalam semua pilihan raya' *My Metro* (19 Mac 2022) <<https://www.hmetro.com.my/mutakhir/2022/03/822549/mahu-30-peratus-kuota-calon-wanita-dalam-semua-pilihan-raya>>.
- 'Pilih kerjaya atau keluarga' *My Metro* (23 Mei 2017) <<https://www.hmetro.com.my/hati/2017/05/231719/pilih-kerjaya-atau-keluarga>>.
- 'Rina jamin 30 peratus calon PRU15 untuk wanita' *Sinar Harian* (30 November 2020) <<https://pru.sinarharian.com.my/info-berita/1622/rina-jamin-30-peratus-kuota-calon-pru15-untuk-wanita>>.
- 'Rohani Harap 30 Peratus Calon BN Adalah Wanita' *Utusan Borneo Online* (17 April 2018) <<https://www.utusanborneo.com.my/2018/04/17/rohani-harap-30-peratus-calon-bn-adalah-wanita>>.
- 'Wanita PKR Sambut Baik PH Letak 30% Calon Wanita pada PRU14' *Malaysiadateline* (3 Februari 2018) <<https://malaysiadateline.com/wanita-pkr-sambut-baik-ph-letak-30-calon-wanita-pada-pru14/>>.
- 'Wanita UMNO Pohon 30% Calon Wanita di Terengganu' *Berita Harian* (16 November 2016) <<https://www.bharian.com.my/berita/politik/2016/11/213561/wanita-umno-pohon-30-calon-wanita-di-terengganu>>.
- 'We believe that gender equality is important in achieving a thriving democracy' *Empower Malaysia* (2018) <<https://www.empowermalaysia.org/our-work>>.
- Aboo Talib K., 'Merentasi Naratif Partisipasi' dalam Aboo Talib K. dan Azmi Z. (eds), *Penglibatan Wanita dalam Pilihan Raya* (Bangi, UKM Press, 2019) 117-52.
- Abu Bakar N.R., 'Wanita bekerja dan pengurusan keluarga' (2012) 8(7) *Malaysia Journal of Society and Space* 155-62.
- Adam R., 'Pergerakan Wanita UMNO Malaysia, 1945-1972: Satu Analisa' (1980) 9 *Dlm. Malaysia Dari Segi Sejarah* 26-54.
- Ahmad Ayoup M.M., 'Irsyad Al-Hadith Siri Ke-263: Sujud Pada Suami' *Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan* (11 April 2018) <<https://muftiwp.gov.my/artikel/irsyad-al-hadith/2369-irsyad-al-hadith-siri-ke-263-sujud-pada-suami>>.

Ahmad Zakuan U.A., 'Women in the Malaysian parliament: Do they matter' (2010) 18(2) *Intellectual discourse* 283-322.

____ 'Representation of Women in the Malaysian Parliament 1999- 2007' (PhD tesis, International Islamic University Malaysia (IIUM), 2014).

____ *Women in the House Leadership in the Malaysian Parliament* (Selangor, IIUM Press, 2019).

All Women's Action Society (AWAM, 2022) <<https://www.awam.org.my/partners/>>.

AWAM Malaysia, 'Apa makna kualiti yang Rafidah maksudkan?' *Free Malaysia Today* (20 Mei 2018) <<https://www.youtube.com/watch?v=mc8VPuCxgFI>>.

Awang Besar J., 'Kriteria Pemimpin dan Pola Sokongan kepada Parti Politik di Dewan Undangan Negeri N56 Apas, Sabah' (2018) 14(3) *Malaysian Journal of Society and Space* 128-40;

Aziz S.A., 'Khatijah Sidek: Suara Pejuang Terpinggir yang dibisukan dalam Sejarah Perkembangan Politik UMNO' (2011) 81(3) *Akademika* 43-47.

Azmi Z., 'Gender dan politik: Kajian kes ke atas wanita UMNO dan PAS di Terengganu dan Selangor' (Tesis Sarjana Muda, Universiti Malaya, 2001).

Bari F., *Women's Political Participation: Issues and Challenges* (Bangkok, Thailand, Division for the Advancement of Women-UN, 2005).

Berma M., 'Kesaksamaan Gender tanggungjawab semua' *BH Online* (8Mac2020) <<https://www.bharian.com.my/kolumnis/2020/03/663102/kesaksamaan-gender-tanggungjawab-semua>>.

Bhasin K., *What is Patriarchy?* (New Delhi, Kali for Women, 2006).

Bisson F., *Justin Trudeau "Because it's 2015!"* (5 November 2015) <<https://www.youtube.com/watch?v=LLk2aSBrR6U>>.

Connell R.W. dan Messerschmidt J.W., 'Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept' (2005) 19(6) *Gender & society*, 829-59.

Couillard M.A., 'The Pangs and Pitfalls of Development for Malay Women: From the Rule of The Domestic Sphere to its Downfall' (1990) 8(1) *Kajian Malaysia* 68-92.

- Dancz V.H., *Women and Party Politics in Peninsular Malaysia* (New York, Oxford University Press, 1984).
- Dovi S., 'Preferable Descriptive Representatives: Will Just Any Woman, Black, or Latino Do?' (2002) 96(4) *American Political Science Review* 729-43.
- Faizan R. dan lain-lain, 'The effectiveness of Feminine and Masculine Leadership Styles in relation to contrasting gender's performances' (2018) MPRA Paper No. 87713 <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/87713/1/mpra_paper_87713.pdf>.
- Hughes K.P. (ed), *Contemporary Australian Feminism* (Australia, Longman Chesire, 1994).
- Hutheesing O.K., 'Male Jargon, Female Talk: Verbal Exchanges on Academe and the Mundane' (1994) XII(1&2) *Kajian Malaysia* 185-209.
- Inter-Parliamentary Union, *Women in Parliament and Cabinet* (IPU, 2022) <<https://data.ipu.org/women-ranking?month=5&year=2022>>.
- Ismail N.S.A. dan Z. Md Zain, 'Agenda Wanita dalam Manifesto Parti Politik' dalam Aboo Talib K. dan Azmi Z. (eds), *Penglibatan Wanita dalam Pilihan Raya* (Bangi, UKM Press, 2019) 45-61.
- Ismail R., *Penyertaan Wanita Dalam Politik: Satu Kajian Sikap Lelaki Islam Di Terengganu* (Terengganu, Universiti Malaysia Terengganu, 2003).
- Jaafar J., 'Penyertaan Wanita Dalam Ekonomi' *Newsletter Jabatan Perangkaan Malaysia* (2020) <https://www.dosm.gov.my/v1/uploads/files/6_Newsletter/Newsletter%202020/DOSM_BPPA_2-2020_Siri-37.pdf>.
- Karim N.S. dan Talib R., *Pergerakan Wanita dalam Memperjuangkan Hak* (Selangor, UKM Press, 2016).
- Kausar Z., *Women in Politics: The Case of Peninsular Malaysia* (Kuala Lumpur, Research Centre, IIUM, 2006).
- Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat, *Pelan Tindakan Pembangunan Wanita* (KPWK, 2009) 190.
- ___ *Prestasi Parti Politik dan Calon Wanita dalam Pilihan Raya Umum ke-14: Pemerhatian Awal KPWKM* (Putrajaya, KPWKM, 2018).
- Man S.H., *Sejarah Perkembangan Politik Pergerakan Wanita UMNO Selangor*

(Latihan Ilmiah, Jabatan Sejarah UKM, 1984).

Manderson L., *Wanita, Politik dan Perubahan: Pergerakan Kaum Ibu UMNO, Malaysia, 1945-1972*, Samsudin Jaapar (terjemahan) (Kuala Lumpur, Fajar Bakti, 1981).

Mohamad M., 'Feminism and Islamic Family Law Reforms in Malaysia: How Much and to What Extent?' (1998) 4(1) *Asian Journal of Women's Studies* 8-32.

Mohamed Adil M.A., 'Wanita dalam sistem pemilihan demokrasi' *BH Online* (25 April 2018) <<https://www.bharian.com.my/rencana/muka10/2018/04/416576/wanita-dalam-sistem-pemilihan-demokrasi>>.

Mohammad M., 'At the Centre and The Periphery: The Contribution of Women's Movements to Democratization' dalam Khoo K.B.T. dan Loh F. (eds), *Democracy in Malaysia: Discourses and Practices* (Surrey, CURZON, 2002) 216-240.

Nasir M.S., 'Lelaki Pemimpin Wanita' *MyMetro* (14 Januari 2019) <<https://www.hmetro.com.my/addin/2019/01/411835/lelaki-pemimpin-wanita>>.

National Council of Women's Organisations (NCWO) (*ncwomalaysia.org*, 2017) <https://ncwomalaysia.org/ncwo_wp/history/>.

National Council of Women's Organization Malaysia (NCWO) *Kenyataan Majlis Kebangsaan Pertubuhan-pertubuhan Wanita Malaysia, National Council of Women's Organizations, Malaysia (NCWO) Pasca Pilihan Raya ke-14* (11 Mei 2018).

Ng C., *Gender and Rights: Analysis for Action* (Universiti Sains Malaysia, 2006) 24.

Pritchard, M.F., *Land, Power and Peace: Land tenure systems and the formalization agenda in Rwanda* (Montreal, McGill University, 2010).

Ramli R. dan lain-lain (eds), *Seethings and Seatings: Strategies for Women's Political Participation in Asia Pacific* (Chiang Mai, Asia Pacific Forum on Women, Law, and Development (APWLD), 2005).

___ 'Gender and Politik: Satu Penelitian Teoritis dan Empiris' dalam Mayudin G. (ed), *Teori Sains Politik Pilihan: Aplikasinya dalam Konteks Malaysia*. (Bangi, UKM Press, 1999).

- ___ 'Pembangunan Politik dan Gender: Cabaran dan Strategi bagi calon-calon wanita' dalam Talib R. dan Thambiah S. (eds), *Gender, Budaya dan Masyarakat* (Kuala Lumpur, Universiti Malaya, 1998) 152-62.
- Saidon N.R. dan lain-lain, 'Faktor Kepimpinan dan Gender dalam Penglibatan Politik Wanita di Malaysia (1980-2013)' (2017) 87(3) *Akademika* 63-75.
- Saleh Y. dan lain-lain, 'Pola sokongan pengundi muda sebelum Pilihan Raya Umum ke 14 di Malaysia' (2020) 16(1) *Malaysian Journal of Society and Space* 80-94.
- Sidek K., *Memoir Khatijah Sidek Puteri Kesateria Bangsa* (Bangi, UKM Press, 2010).
- Syed Shikh S.S. dan Ahmad Zakuan U.A., 'Wanita dan Politik: Analisis Pilihan Raya Umum Malaysia ke-14' dalam Aboo Talib K. dan Azmi Z. (eds), *Penglibatan Wanita dalam Pilihan Raya* (Bangi, UKM Press, 2019) 17-44.
- Syed Shikh S.S. dan Bazli M.H., 'The Voters' Choice and Hope in the 14th Malaysian General Election' (1st International Conference on Cross-diciplinary Academic Research (ICAR), 21 Disember 2021).
- Syed Shikh S.S. dan lain-lain, *Persepsi dan Harapan Wanita Muda Malaysia* (Selangor, KITA Resources, 2016).
- ___ dan Bazli, M.H., 'The Voters' Choice and Hope in the 14th Malaysian General Election' (1st International Conference on Cross-diciplinary Academic Research (ICAR), Kuala Lumpur, 21 Disember 2021).
- ___ dan lain-lain, 'Gender and Religious Interpretation in Malaysian social media: Sentiment and Semantic Representation Analysis' (2017) 9 *Journal of Media and Information Warfare* 23-44.
- ___ dan lain-lain, *Persepsi dan Harapan Wanita Muda Malaysia* (Selangor, KITA Resources, 2016).
- ___ dan Ramli R., 'Mitos Demokrasi dan Politik Gender di Malaysia?' dalam Daud S. dan Ismail M.T. (eds), *Pilihan Raya Umum ke-13: Refleksi Politik Perubahan* (Selangor, UKM Press, 2016) 76-94.
- ___ 'Gender Politics in the 13th Malaysian General Election (GE13): Descriptive, Substantive & Surrogacy Representation Analysis' (Seminar Media & Pilihanraya Umum 2013, 2013).

___ 'Pemeriksaan Representasi Politik Wanita di Malaysia: Analisis Pilihan Raya Umum ke-12 (PRU12) 2008' (2010) 7(1) *The Journal of Administrative Science* 11-37.

Talib R. dan Karim N.S., *Tan Sri Zaleha Ismail: Aspirasi & Perjuangan* (Selangor, Unit Perancang Ekonomi Negeri Selangor, 2005).

Ting H., *Electoral System Change for a More Democratic Malaysia? Challenges and Options* (Selangor, IKMAS, UKM, 2021).

___ 'Khadijah Sidek and Fatimah Hashim: Two Contrasting Models of (Malays) Feminist Struggle?' (2007) *Malaysia: Public Policy and Marginalised Groups* 115-42.

UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, *Laporan CEDAW Kerajaan Malaysia 2004* (UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), 12 April 2004) <<https://www.refworld.org/publisher,CEDAW,,MYS,41174e424,0.html>>.

UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, *Laporan CEDAW Kerajaan Malaysia 2018* (UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), 14 Mac 2018) <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N18/070/50/PDF/N1807050.pdf?OpenElement>>.

Zainuddin A., 'Media Sosial dan Penglibatan Wanita dalam Pilihan Raya' dalam Aboo Talib K. dan Azmi Z. (eds), *Penglibatan Wanita dalam Pilihan Raya* (Bangi, UKM Press, 2019) 86-98.

___ *Dasar Wanita Negara Dalam Mengarusperdanakan Gender: Kajian Sektor Politik dan Pekerjaan* (Selangor, Institut Kajian Etnik, 2015).